

АНОТАЦІЯ

Бабич А. О. Необережне співзаподіяння при вчиненні кримінального правопорушення. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». - Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2022.

Робота присвячена науковому аналізу такого явища як необережне співзаподіяння шкоди суспільним відносинами, що охороняються законодавством України про кримінальну відповідальність. Досліджено історичний шлях витоку та генезис проблеми вчинення єдиного необережного злочину¹ (за теперішньою термінологією – кримінального правопорушення) кількома суб'єктами. Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід вирішення цього питання як в наукових дослідженнях, так і з точки зору судової практики. Встановлено, що необережне співзаподіяння шкоди як поняття, що використовується у теорії кримінального права має всі необхідні передумови для розгляду його в якості самостійного положення теорії кримінального права.

Досліджено питання дефініції необережного співзаподіяння з огляду на наявність різноманітних наукових точок зору щодо виділення та розуміння тих чи інших ознак цього поняття. Визначено об'єктивні та суб'єктивні ознаки необережного співзаподіяння з врахуванням наукових розробок у теорії кримінального права. Обґрунтовано новий підхід до розгляду дискусійного питання його об'єктивних та суб'єктивних зв'язків між співзаподіювачами шкоди з необережності. Запропоновано такі зв'язки розглядати в аспекті поняття взаємодія співзаподіювачів, яка може проявлятися у формі ситуативної спільності або технічного (механічного)

¹ Зауважимо, що термін «злочин» у наведеному дослідженні використовується лише для посилання на роботи науковців, в яких вони саме його і застосовували, для збереження передачі автентичного змісту (оскільки тоді ще не було терміну «кримінальне правопорушення»), а також у випадках цитування законодавства про кримінальну відповідальність зарубіжних держав, де передбачений саме такий термін. В усіх інших випадках автор застосовує термін «кримінальне правопорушення».

взаємозв'язку. При цьому не виключається можливість поєднання виділених форм взаємодії співзаподіювачів. Загалом, до ознак необережного співзаподіяння пропонується відносити: 1) множинність суб'єктів кримінального правопорушення; 2) наявність взаємодії дій (та/або бездіяльності) співзаподіювачів необережної шкоди, яка включає у себе: а) об'єднання зусиль у формі ситуативної спільності, технічного (механічного) взаємозв'язку, чи поєднання останніх б) єдність діяння, в) єдиний для всіх співзаподіювачів суспільно небезпечний наслідок, г) наявність причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) співзаподіювачів та суспільно небезпечним наслідком, що настав; 3) суб'єктивний зв'язок між співзаподіювачами; 4) необережне співзаподіяння можливе лише при вчиненні необережного кримінального правопорушення.

Під необережним співзаподіянням пропонується розуміти вчинення декількома суб'єктами кримінального правопорушення через взаємодію діянь, що з необережності спричинило єдиний суспільно небезпечний наслідок.

Обґрунтовано існуючий у науці підхід щодо поділу випадків необережного співзаподіяння на дві типологічні групи: паралельне та послідовне. Запропоновано також виділяти окремі типологічні групи необережного співзаподіяння за критерієм характеристики суб'єктивної сторони та об'єктивної сторони вчиненого: 1) необережне співзаподіяння при відсутності якого б то не було суб'єктивного взаємозв'язку між суб'єктами з приводу заподіяної шкоди (яке має як мінімум два підвиди – це «автономне необережне співзаподіяння» та «усвідомлене необережне співзаподіяння»); 2) необережне співзаподіяння з наявністю певного роду двостороннього зв'язку між суб'єктами. З огляду на різноманітність ситуацій не виключається і можливість поєднання в окремих випадках необережного співзаподіяння наведених груп.

Встановлено, що підставою кримінальної відповідальності співзаподіювачів суспільно небезпечного наслідку з необережності є

вчинення ними суспільно небезпечного діяння, передбаченого нормою статті Особливої частини КК України, яке містить склад кримінального правопорушення. Досліджено питання меж кримінальної відповідальності співзаподіювачів шкоди з необережності. Під межами інкримінування при необережному співзаподіянні пропонується розуміти ті об'єктивно-суб'єктивні межі, визначені: по-перше, характером і ступенем участі кожного із співзаподіювачів у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, по-друге, усвідомленням чи можливістю усвідомлення кожним із учасників діяння тих шкідливих змін, які відбуваються у реальній дійсності чи можуть відбутися у результаті як його власних дій (бездіяльності), так і діянь інших учасників. Доведено, що межі кримінальної відповідальності за необережне співзаподіяння мають розглядатися з точки зору особливостей суб'єктного складу, предметного складу вини та ступеня об'єктивного вкладу учасників діяння до суспільно небезпечного наслідку. Узагальнено судову практику щодо типових помилок при інкримінуванні заподіяної шкоди з необережності за участі декількох суб'єктів. Встановлено, що більшість помилок органів досудового розслідування та суддів зводиться до неправильного визначення об'єктивного «вкладу» та предметного змісту вини, які у свою чергу є визначальними параметрами підтвердження виникнення або існування об'єктивних і суб'єктивних зв'язків між співзаподіювачами шкоди з необережності. Аргументовано, що суб'єктом кримінальних правопорушень при необережному співзаподіянні є переважно спеціальний суб'єкт. Проаналізовано можливі варіанти суб'єктного складу учасників необережного співзаподіяння. Доведено, що притягаючи до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння (у тому числі з необережності), та індивідуалізації їм покарання слід враховувати їх психофізіологічні особливості. Підтверджено, що при характеристиці осудності можна виділити два її види – «загальну» – здатність до адекватної поведінки у звичайних умовах, та «спеціальну» – здатність до адекватної поведінки в умовах нервово-психічних

перевантажень. Зроблено висновок, що під «спеціальною (професійною) осудністю» слід розуміти здатність особи до адекватної поведінки в умовах нервово-психічних перевантажень; здатність особи усвідомлювати характер і значення своїх дій і керувати ними пов'язується не лише з медичними ознаками, а й з іншими соціальними обставинами з урахуванням додаткових професійних чи службових обов'язків. Аргументовано, що неможливість особи тією чи іншою мірою усвідомлювати свою поведінку або керувати нею в умовах нервово-психічних перевантажень слід розглядати з точки зору суб'єктивного критерію необережності. Досліджено питання злочинного невігластва та співвідношення цього явища в аспекті проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за необережне співзаподіяння.

Обґрунтовано, що відсутність належного механізму притягнення до відповідальності кількох суб'єктів за вчинення єдиного необережного кримінального правопорушення, на практиці призводить або до призначення покарання неадекватного вчиненому, або до уникнення відповідальності окремими співзаподіювачами, або до об'єктивного інкримінування одній особі дій (бездіяльності) інших. Аргументовано, що нормативна регламентація положень про необережне співзаподіяння є необхідним елементом вирішення проблеми притягнення до кримінальної відповідальності кількох суб'єктів за вчинення необережного кримінального правопорушення. Доведено, що при індивідуалізації покарання за необережне співзаподіяння, необхідно враховувати такі обставини: характер і ступінь фактичної участі у вчиненому діянні, а також значення цієї участі у настанні суспільно небезпечних наслідків. Надані рекомендації щодо внесення змін до чинного Кримінального кодексу України та пропозиції щодо удосконалення конструкцій окремих норм проекту нового Кримінального кодексу України з метою надання необережному співзаподіянню нормативного характеру та вирішення питання кримінальної відповідальності співзаподіювачів.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення, пропозиції, висновки та рекомендації у подальшому можуть бути використані у теоретичних розробках проблеми необережного співзаподіяння, у нормотворчій діяльності, для удосконалення діяльності органів досудового розслідування та судів, у підготовці комплексних програм із запобігання необережних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: необережне співзаподіяння, співучасть у кримінальному правопорушенні, необережна вина, причинний зв'язок, спеціальна осудність, індивідуалізація покарання.

SUMMARY

Babych A. O. Negligence co-causality in the criminal offense commission. - Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 «Law». - Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Ukrainian Academy of Law Sciences, Kharkiv, 2022.

The work is devoted to the scientific analysis of such a phenomenon as negligence co-causality of damage by social relations protected by the legislation of Ukraine on criminal liability. The historical path of the origin and genesis of the problem of committing a single negligence crime² (according to the current terminology – a criminal offense) by several subjects has been studied. The domestic and foreign experience of solving this issue is analyzed both in scientific research and from the point of view of judicial practice. It has been established, that negligence co-causality of damage as a concept used in the theory of criminal law has all the necessary prerequisites for considering it as an independent provision of the theory of criminal law.

¹ Note that the term «crime» in the above study is used only to refer to the works of scientists in which they used it, in order to preserve the transmission of the authentic content (since at that time the term «criminal offense» did not yet exist), as well as in cases of citing legislation on the criminal liability of foreign states, where such a term is provided for. In all other cases, the author uses the term «criminal offense».

The question of the definition of negligence co-causality has been studied in view of the presence of various scientific points of view regarding the selection and understanding of certain signs of this concept. Objective and subjective signs of negligence co-causality are determined, taking into account scientific developments in the theory of criminal law. A new approach to consideration of the debatable issue of its objective and subjective connections between co-causers of negligent damage is substantiated. It is proposed to consider such connections in terms of the concept of interaction of co-instigators, which can manifest itself in the form of situational commonality or technical (mechanical) interconnection. At the same time, the possibility of combining selected forms of interaction of co-instigators is not excluded. In general, the signs of negligence co-causality are suggested to include: 1) multiplicity of subjects of the criminal offense; 2) presence of interaction of actions (and/or inaction) of co-causers of negligent damage, which includes: a) joint efforts in the form of situational cooperation, technical (mechanical) interconnection, or a combination of the latter b) unity of action, c) single a socially dangerous consequence for all co-causers, d) existence of a causal connection between the actions (inaction) of co-causers and the socially dangerous consequence that followed; 3) subjective connection between co-instigators; 4) negligence co-causality is possible only when committing a negligent criminal offense.

Negligence co-causality is proposed to be understood as the commission of a criminal offense by several subjects as a result of interaction of actions, which caused a single negligence socially dangerous consequence.

The scientific approach to dividing cases of negligence co-causality into two typological groups: parallel and sequential is substantiated. It is also proposed to distinguish separate typological groups of negligence co-causality according to the criterion of characterizing the subjective side and the objective side of the committed: 1) negligence co-causality in the absence of any subjective relationship between the subjects regarding the damage caused (which has at least two subtypes are «autonomous negligence co-causality» and «conscious negligence co-

causality»); 2) negligence co-causality with the presence of a certain kind of two-way communication between subjects. In view of the variety of situations, the possibility of combining in some cases the negligence co-causality of the above groups is not excluded.

It has been established that the basis of criminal liability of co-instigators of a negligence socially dangerous consequence is their commission of a socially dangerous act, provided for by the norm of the article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which contains the composition of a criminal offense. The question of the limits of criminal liability of contributors to damage due to negligence has been studied. Under the limits of incrimination in case of negligent co-causality, it is proposed to understand those objective-subjective limits defined: firstly, by the nature and degree of participation of each of the co-perpetrators in the commission of a specific criminal offense, and secondly, by the awareness or possibility of awareness by each of the participants of the act harmful changes that occur in reality or may occur as a result of both his own actions (inaction) and the actions of other participants. It is proven that the limits of criminal responsibility for negligence co-causality should be considered from the point of view of the features of the subject composition, the objective composition of guilt and the degree of objective contribution of the participants of the act to the socially dangerous consequence. The judicial practice regarding typical errors in the incrimination of damage caused by negligence with the participation of several subjects is summarized. It has been established that most of the errors of pretrial investigation bodies and judges are reduced to the incorrect definition of the objective «contribution» and the objective content of guilt, which, in turn, are the determining parameters for confirming the occurrence or existence of objective and subjective connections between co-causers of negligence harm. It is argued that the subject of criminal offenses with negligence co-causality is mainly a special subject. Possible variants of the subject composition of the participants of negligence co-causality were analyzed. It has been proven that when bringing to criminal responsibility persons who have committed a socially dangerous act

(including due to negligence) and individualizing their punishment, their psychophysiological features should be taken into account. It has been confirmed that two types of sanity can be distinguished – «general» – the ability to behave adequately in normal conditions, and «special» – the ability to behave adequately in conditions of neuropsychological overload. It was concluded that «special (professional) prudence» should be understood as a person's ability to behave adequately in conditions of neuropsychological overload; the ability of a person to realize the nature and meaning of his actions and to manage them is connected not only with medical signs, but also with other social circumstances, taking into account additional professional or official duties. It is argued that the inability of a person to one degree or another to be aware of his behavior or to manage it in conditions of neuropsychological overload should be considered from the point of view of the subjective criterion of negligence. The question of criminal ignorance and the correlation of this phenomenon in the aspect of the problem of bringing to criminal responsibility for negligence co-causality were investigated.

It is substantiated that the lack of a proper mechanism for bringing several subjects to justice for the commission of a single negligence criminal offense, in practice leads either to the imposition of an inadequate punishment on the perpetrator, or to the avoidance of responsibility by individual co-perpetrators, or to the objective incrimination of one person for the actions (inaction) of others . It is argued that the normative regulation of provisions on negligence co-causality is a necessary element of solving the problem of bringing several subjects to criminal responsibility for committing a negligent criminal offense. It has been proven that when individualizing the punishment for negligence co-causality, the following circumstances must be taken into account: the nature and degree of actual participation in the committed act, as well as the significance of this participation in the occurrence of socially dangerous consequences. Recommendations are given for making changes to the current Criminal Code of Ukraine and proposals for improving the constructions of individual norms of the project of the new Criminal

Code of Ukraine in order to give negligence co-causality a normative character and resolve the issue of criminal liability of complicit actors.

The theoretical propositions, proposals, conclusions and recommendations formulated in the dissertation can be used in the future in the theoretical development of the problem of negligence co-causality, in rule-making activities, to improve the activities of pre-trial investigation bodies and courts, in the preparation of complex programs for the prevention of careless criminal offenses.

Key words: negligence co-causality, complicity in a criminal offense, negligent guilt, causation, special sanity, individualization of punishment.